Zórád: Az amerikai nagy vagyonok keletkezése.

New-York város közéleti múltjának lelkes felfedője, *Gustevus Myers,* aki a *Tammany Hall*-nak, a közigazgatási korrupció eme régi fészkének történetét megírta, egy újabb, „History of the great American fortunes" című művében, a vagyoni erőknek a társadalomban s az államban való káros és bűnös érvényesüléséről végzett szociális morál-történeti kutatásait is nyilvánosság elé tárja.

Nagy vagyonok keletkezésének miként jéről, az óriás gazdagságokat összehalmozó szerencsefiak vagyonosodása történetéről Myers előtt csak szenzációs újsághírek és pletykák szólottak, vagy a gazdagok zsebére pályázó udvaronc-írók. Komolyan, tárgyi adatok alapján, általános emberi szempontok, vagy a tudomány szempontjai szerint a jeles amerikai előtt a meggazdagodások históriáját senki sem vizsgálta meg.

Minthogy a hirtelen megvagyonosodásnak s az idővel hírt, tekintélyt és becsülést adó vagyonok − sokszor estéről-reggelre való − alakulásának napjait éljük, a könyv ismertetése − hitünk szerint − ép ma szinte kötelességteljesítés számba megy.

* *
*

A mi háború előtti európai vagyonkáink még távolról sem bírtak azzal a szociális jelentőséggel, mint az amerikai Astorok, Vanderbiltek, Rockefellerek, Morganok és Carnegiek számos tröszt-ben érvényesülő vagyona, és azok a vagyonok, amelyek talán nálunk is megérdemelnék a kutatás fáradtságát, oknyomozó kutatásnak mindmostanáig nem szolgáltak tárgyaiul: a békeidőknek kell majd visszatérni, hogy egy, a Myers bátorságával, lendületével és mélységével dolgozó kutató ezt az aranyakat és pályadíjakat nem ígérő munkát vállalhassa és teljesíthesse.

Myers a szociális kutató erkölcsi bátorságával és tiszteletet parancsoló elveivel szigorúan és merészen neki szegzi kifent kését

az amerikai nagy vagyonok múltjának, és sötét „levéltárak árnyékából hozza napvilágra azok igazi eredetét, csúf eredetét. Myers azt állapítja meg, hogy a kutatásai révén megismert vagyonok mind törvénytelenségekből, megvesztegetésekből és erőszakos hatalmi cselekedetekből erednek, és a siker részese e téren az volt, aki a legkisebb lelkiismeretfurdalás nélkül a legmerészebbén ragadta meg az alkalmat a törvény, erkölcs és a felebaráti szeretet elveinek áthágására. Ehhez is egyéni tehetség kell. De hogy ennek a tehetségnek a munkája megérdemlí-e erkölcsileg is azt az „Unternehmergewinnak", melyben Schmoller felfogása a vállalkozó, a munkaadó, a modern munkát szervező egyén méltó jövedelmi osztályrészét látja, azt kétlem. Schmoller ugyanis a nagy vagyont a rendkívüli szervezőtehetségnek tulajdonítja, melylyel némelyek embertársaik ^unkáját mindenki javára gyümölcsözőbbé tudják tenni és ezek nagyobb nyereségbeli részesedését gyönyörűen okolja meg. Ellenben Myers a puszta tényekből kimutatja, hogy a nagy vagyonok eredete nem más ember munkájának előmozdítására, hanem annak törvényellenes kihasználására és kiszipolyozására vezethető vissza, végsőfokon kivétel nélkül s hogy a nagy vagyont nem azok szerzik, akik a gyümölcsöző munkaszervezést lángeszükkel megcsinálják.

Az már eddig is nyilvánvaló volt az érdeklődő előtt, hogy *a nagy vagyonok szerzői többnyire éppen nem szakemberek, vagy gyárosok,* hanem minden szakismeretnélküli olyan üzletemberek, akik semmivel sem járultak hozzá az emberi tudás vagy szervezkedés terjesztéséhez, hanem mások munkáját és tudását használták fel saját gyarapodásukra. Myers most azután nemcsak ezt igazolja, − hiszen az amerikai krőzusok első generációban mind tanulatlan „self made man"-ek, akik később sem szakismeretre, csupán üzleti ismeretekre tettek szert, − hanem kimutatja, hogy az emberek gyengeségét használva ki könyörtelenül, gazdaságilag és erkölcsileg indokolatlan, sőt a többi emberek érdekeit sértő előnyök felhasználásával jutottak nagy vagyonukhoz.

A mű Amerika betelepülésének legrégibb, még hollandiai területeket is magában foglaló idejével kezdi. Az első nagy vagyonok, persze a maiakhoz hasonlítva törpék, nagy földterületek lefoglalásából származtak. Egyes gazdag holland kereskedők óriási területet kaptak Új-Hollandiában tisztán azzal a kötelezettséggel, hogy bizonyos számú települőt helyeznek el rajta. Sokan kapva

kaptak ez után a privilégium után s olyanok, akik otthon vagyonilag alacsony sorból felcserepedve, az új hazában alapítottak hatalmas birodalmakat, azok területén korlátlanul parancsoltak élet és halál felett. A „patron" (földesúr) földje minden településéből törvényes korlát nélkül kiszítta az anyagi és szellemi erőt, és a színes és fehér lakosság között a rabság fokozata tekintetében alig volt különbség. Minden új kivándorló kénytelen volt valamelyik ilyen hatalmas úr szolgájává lenni, mert különben a mindent lefoglaló patronoktól nem bírt a megélhetésre helyet kapni.

Az angol gyarmatok ugyanilyen monarchikus korlátlanságú nagybirtokok útján létesültek. Csakhogy itt nem közvetlenül egyesek kapták az óriási területeket, hanem privilegizált társaságok, melyek azután egyeseket jutalmaztak, vagy pénzért részesítettek jogokban. Ezek a társulatok óriási területeket adományoztak egyes alkalmazottaiknak, kik azután éppen olyan urak lettek, mint a patronok. Utóbb a társulatok helyét királyi kormányzók váltották fel, királyi kegyencek nyertek nagy területeket s a kormányzók jó borravaló fejében félmagyarországnagyságú földeket engedtek át egyeseknek.

A családi megosztozás azonban lassan lemorzsolta ezeket a régi vagyonokat s az utolsó patron, Stephen van Rensellaer, aki még Newyork állam egy *negyedét* bírta, 1836-ban halt meg.

A XlX-ik század első tizedei a hajós-vagyonokat hozták meg. A francia forradalommal *aranykor derült fel az amerikai kereskedelmi tengerészeire. Az európai nemzeteket a folytonos háborúk bénítottak meg.* Az egyedüli pártatlan kereskedő-kultúrnép az amerikai Egyesült-Államoké volt, mely aránylag könnyen űzte a kereskedelmet minden harcoló felek kikötőiben. De azokat a nagy vagyonokat, amelyek egyesek kezében *ekkor* keletkeztek, javarészt szintén *nem a tisztes munkára s az úgynevezett polgári haszonra* vezethetők vissza, hanem az állam és fogyasztó polgárságának kijátszása volt a „munka", a »vállalkozás", amely ennek a korszaknak a nagy vagyonait szülte. E vagyonok tulajdonosai távoli országokban, ismeretlenül maradt utakon, ellenőrizhetetlen eszközökkel áruhamisításokat követtek el vagy csempészkedéssel károsították az államot. Az utóbbi módon keletkezett *a XIX. század első felének legnagyobb amerikai vagyona:* a Stephan *Girard*-é.

Girard, bordeauxi származású francia hajóskapitány, a függetlenségi harc alatt, francia hajóval Philadelphia elé kerülvén, meg-

tudta, hogy háború van s erre, tudva, hogy most üldözőbe nem vehetik, a gazdája hajóját eladta és a kapott pénzen kis bank-üzletet és hajós-irodát nyitott. Girard nem válogatott az üzletek-ben s így a zavaros időkben, amikor annyi becsületes kereskedő megbukott, ő vagyonosodott, s míg titkon az ellenséges angol hadak szállítója volt és kalózok áruit értékesítette, a dolgaiba bele nem látó társaságban mint jó amerikai hazafi szerepelt.

Ebből a tevékenységéből és a rabszolgakereskedésböl sze-rezte Girard azt a pénzt, amely aztán Kínával és Nyugat-Indiával kereskedő nagy behozatali és kiviteli üzletének alaptőkéjévé vált, s amelynek hasznából 1810-ben már félmilliónyi pénzt fektethetett bele az Egyesült-Államok Bankjába. Ez az államilag kiváltságolt intézet aztán szabadalmának lejártakor már annyira Girard kezében voit, hogy a francia születésű *amerikai* hazafi akkor az egész ban-kot magához válthatta. És amilyen hazafi volt, olyan volt munkál-tatónak is Girard. A bank régi alkalmazottait átvévén, azok fize-tését leszállította, munkaidejüket meghosszabbította s belőlük kisebb fizetésért kétannyi munkát szorított ki s szűkkeblűségében annyira ment, hogy még portása ruhajárandóságát is megvonta. Segítség-ért mindenki hiába fordult hozzá, csak üres marékkal távozhatott és amikor a bank régi, megbízható pénztárosa meghalt, bizalmi embere családját ridegen sorsának engedte át.

Ilyen volt ez az ember, s ez volt a karrierja annak, aki az Egyesült-Államok Bankjának privilégiumát politikusok és újságok vakmerő és nagyarányú vesztegetésével szerezte meg és tartotta fenn, s aki privilégiuma révén Észak-Amerika egész gazdasági életének teljeshatalmú urává vált.

A XIX-ik század közepe Amerikában új fajtáját teremtette meg a nagy vagyonnak. Ez a *városi telkeken* alapuló vagyon. Külö-nösen amerikai vagyonalap ez, mert csak ott keletkezhettek ezen az után nagy vagyonok, ahol rövid időn belül a potom árakon szerzett földterületek *világvárosi telekértékekre* emelkedtek. Sőt, nemcsak óriási vagyonok keletkeztek ez után, de állandóbb gaz-dagság is, mert az érték itt ingatlan, automatikusan emelkedő, s így a változó viszonyok kevésbé támadták meg, s a gyengébb le-származók nem tehették tönkre. Ezek a vagyonok természetesen ma is jelentékeny szerepet játszanak Amerika közéletében.

A meggazdagodásnak csodálatosan korrupt módjáról rántja le itt Myers a leplet. Az ilyenfajta vagyonok legnagyobbja az

4sfor-család kezében gyűlt egybe és az ő kezükben van ma is. Elmondja, hogy John Jakob Astor, a vagyon megalapítója 1763-ban született Németországban, 20 éves korában vándorolt ki Amerikába, ahol péksegéd lett. Itt a pékséggel felhagyott és a szőrmekereskedésre adta magát. Igen ügyesen tudta a trapereket becsapni s így hamarosan kis tőkére tett szert, s azután megkezdte az indiánusokkal a kereskedést. Az állam szigorúan tiltotta, hogy benszülöttnek pálinkát adjanak, Astor evvel nem törődött, a szőrmékért pálinkával fizetett. Vagyona folyton szaporodott és szőrmekereskedésére társaságot alapított, mely nagyban űzte a szőrmevásárlást és a pálinkacsempészetet. Többször feljelentették; fizetett, de nyeresége sokszorosan meghaladta a büntetéspénzeket és nagyban dolgozván, megvesztegetésekkel többnyire elkerülte a feljelentést is. Hiszen az állami alkalmazottak voltak az ő pálinkaágensei. A részeg indiánokat úgy csapták be, ahogy akarták, 300-400% nyereséggel dolgoztak. Emellett alkalmazottait gyalázatosan fizette, versenytársait pedig avval győzte le, hogy megvesztegetett politikusok révén különös kedvezményeket adatott magának a kongresszussal és azokkal szemben, kik hozzá hasonlóan akartak dolgozni, denunciált.

Az Astor-vagyonnak igazi alapját azonban New-York városi területeinek megszerzésével vetette meg. Ő és több hasonszőrű vállalkozó-szellemű társa a város összes tisztviselőit markukban tartották, s a várostól, illetve képviselőitől *potom árakért földeladási engedélyeket* eszközöltek ki oly területekre, melyeket a „hivatalos" jelentések értékteleneknek tüntettek fel, de amelyek már néhány év múlva is százezreket értek, s ma persze már szinte fölmérhetetlen értékűek. Az Astor-család vagyonát ma 200 millió dollárra, mintegy ezer millió koronára becsülik, New-York területének $^1/_8$-ad része az övék és jövedelmeik olyannyira kockázatnélküliek, hogy a család mai feje, William Waldorf *Astor* expátriáitatta magát és ma már nem is az Egyesült-Államoknak, hanem Nagybritanniának „polgár"-a.

Myers munkája a városi tulajdonszerzésnek egy Amerikában termelt, ismert ötletére is rámutat: jótékony és vallásos intézményeket játszottak ki maguk helyett a spekulánsok és ezeket, „tekintettel a nemes célra" könnyebben volt lehetséges kedvezményes áron a közvagyon új tulajdonosaivá tenni. Az intézmény tisztviselői persze szintén meg voltak vesztegetve és már előre megállapodtak arra, hogy az ajándék-telek megszerzése után azt,

a jótékony intézmény „gazdagodása" érdekében, *valami kis nyereségért a telekspekulánsnak adják el.*

A városi földjáradék égető kérdésének legkirívóbb példáit is felvonultatja Myers: ezeket a legkirívóbb példákat Amerika termelte, de London, Paris, Berlin, Bécs és Budapest is a szomorú példák ezreit produkálja ma már . . .

Nem tekintve azt, hogy Myers hősei erkölcstelen és bűnös tettekkel mozdították elő gyarapodásukat, kétségtelen, hogy ezek vagyonszerzése igazán nem a különösebb egyéni tehetség és a *társadalmilag* hasznos munka, hanem a magángazdálkodásnak még kinövéseiben is kedvező társadalmi rend és az egyéni vakmerőség, a fortélyosság és az erkölcsi cinizmus jutalma.

Hatalmas argumentációval mutatja ki Myers annak a laikus közhitnek tévességét is„ mintha Amerika kezdettől fogva a szabadság hazája lett volna: a szegény, a dolgozó nép az állami önállóság kiküzdése után is elnyomásban élt ott, és minden hatalom és az államélet egész apparátusa a földbirtokosok, bankárok s az ezek érdekeit szolgáló értelmiség kezében volt, mely azt önző céljaira mindig készséggel használta fel.

A törvény és annak szigora csak a vagyontalanokkal szemben érvényesült ott is: a gazdagok mindig biztosságban voltak a törvény paragrafusai között és a paragrafusok mögött. És ott is megtorlatlanul maradtak a milliós üzelmek és visszaélések, s a büntetések Amerikában is çsak az éhes, vagy legrosszabb esetben, a kis és az ügyetlen tolvajokat érik csak el.

Az amerikai Myers könyvének tanulságai ezek ....